

Etiikka ja hyvinvointivaltion palvelut

PAULI NIEMELÄ

Etiikka eli moraalifilosofia tutkii moraalialia, tässä tapauksessa hyvinvointivaltion palvelujen moraalialia. Miten hyvinvointivaltion palvelut ovat moraalialisesti perusteltavissa? Mikä on niiden moraalialinen lähtökohta? Millainen ammattietiikka palvelujen tarjoamisessa ja asiakastyössä vallitsee? Miten asiakkaita kohdellaan ja miten heitä tulisi kohdella, jotta hyvän asiakastyön tunnusmerkit täyttyvät? Sosiaalieettisesti on kysyttävä, millainen on hyvä yhteiskunta ja mitkä periaatteet siinä vallitsevat. Koska eettisiä kysymyksiä on runsaasti ja koska etiikan koulukuntia ja tutkimusperinteitä on lukuisia määriä, keskityn tarkastelussani suhteellisen yleiseen kysymyksenasetteluun ja sellaisen etiikan suuntauksen tarkasteluun, jonka arvioin olevan relevantti kysymysten kannalta. Tarkastelen taustaksi ensin lyhyesti toiminnan ja etiikan käsitettä.

Toiminnan käsite

Toiminta sisältää käsitteellisesti toiminnan tarkoituksen eli päämäärän, itse teon eli toiminnon sekä toiminnan seurauksen eli vaikutuksen. Moraali ilmenee toiminnassa. Niinpä toiminnan ja elämisen analyysi on etiikassa keskeistä. Toiminta sisältää samalla jäsenyyksen ”tavoite–keino–tulos”. Toiminnan tarkoitus ilmenee tavoitteena. Teko on keino saavuttaa tavoite. Ja seuraus on puolestaan tulos siitä, miten hyvin tavoite saavutettiin. Toiminnan analyysi antaa perusteita toimintatieteelliselle ja eettiselle analyysille (Niemi & Härmäläinen 1993, 26–27).

Etiikan perusproblematiikkatyypit

Toiminnan käsitteen jäsentelyn mukaisesti etiikan kolme perusproblematiikkatyypistä koskevat sitä,

mikä on moraalialisesti arvostettavaa, ja sitä, onko ihmisen ensi sijassa vastuussa teon tarkoituksesta, itse teosta vai teon seurauksesta. Tarkoituksen kannalta niin ikään keskeinen on kysymys, tehdäänkö teko rakkaudesta, velvollisuudesta vai rahasta. Kysymys motiivista on syvästi moraalialinen, mutta samalla se osoittaa, että eri tasoilla tekoja tehdään eri tarkoituksista käsin. Auttamisen motiivina filantropia on keskeinen. Kansalaisuuteen kuuluu taas oikeuksien ohella velvollisuuksia. Samaten työn tasolla rahan hankkiminen on hyväksyttävä motiivi. Näin myös motiivien moraalial vaihtelee riippuen kyseessä olevasta ilmiöstä.

Tarkoitus-kysymykseen eri eettiset koulukunnat ja perinteet vastaavat hyvin eri tavoin. Kristinuskon etiikassa on yleensä ollut kyse hyvästä tarkoituksesta (tahdosta). Ja paha tarkoitus (taho) on ollut erityisen tuomittava. Tarkoitus eli päämäärä ilmenee hyvänä vs. pahana tarkoituksena, päämääränä. Tätä kutsutaankin tarkoituksiperä- tai päämääräetiikaksi. Tämänkaltaista etiikan ymmärtämistapaa on joskus kutsuttu myös arvoetiikaksi, koska siinä keskeistä on arvottaa hyvää, joksi esimerkiksi Sven Krohn (1998, 13–16) näkee hyvän tahdon. Edellä esitetty osoittaa kuitenkin, että tavoitteena ja motiivina voi olla moni muukin arvostettava seikka.

Vastaavasti ns. legalistisessa etiikassa on kyse ensi sijassa oikein tekemisestä, lain ja sääntöjen noudattamisesta teossa. Väärin tekeminen on rangaistavaa. Tämänkaltaisen etiikan peruskysymys koskee normeja. Mitä pitää tehdä, mitä ei saa tehdä? Mikä on luvallista ja sallittua, mikä taas on kiellettyä? Mikä on suotavaa, mikä ei ole suotavaa jne.? Voisi puhua normatiivisesta etiikasta. Vallitsevat tavat ja sosiaaliset normit kirjataan yleensä kirjoitetuksi laiksi.

Erityisesti talouselämässä on kyse siitä, onko tulos hyödyllinen. Toiminta on arvokasta, jos siitä tulee voittoa. Muun muassa käsite elinkeino

viittaa siihen, millä tavalla toimimalla, mitä keinoja käyttäen, saadaan hyötyä ja voittoa. Utilitarismin perusteena on suurin mahdollinen hyöty, onni, suurimmalle mahdolliselle joukolle. Toki hyödyllisyys, positiivinen seurausvaikutus ja tavoitteen toteutuminen ovat toiminnan yksi keskeinen ja yleinen kriteeri. Muun muassa arviointitutkimuksessa tavoitearviointi eli tavoitteen saavuttamisen arviointi on keskeinen kysymys. Oliko toiminnalla tarkoitettua vaikuttavuutta? Se on hyvinvointivaltion palvelujen yksi ydinkysymys.

Vastaavasti taas ns. haitallisuus-kysymys on ollut pitkään taustalla. On puhuttu mm. haitallisuudesta, tarkoittamattomista sivuvaikutuksista, esim. lääkityksessä. Nyttemmin ns. ekologisen moraalisen näkökulman nousun myötä esim. luonnolle haitan ja vahinkojen aiheuttaminen on nostanut tämän etiikan suuntauksen keskeiseksi. Ei tarkastella pelkästään sitä, mitä hyötyä esim. taloudellisella toiminnalla saavutetaan, vaan tutkitaan myös sitä, mitä vahinkoa aiheutetaan, mahdollisesti esim. luonnolle. Ja joskus saldo saattaa pidemmällä aikavälillä olla tässä suhteessa negatiivinen. Tämä näkökulma on noussut jopa poliittisen puolueen tasolle.

Aristoteellinen etiikka

Aristoteleen (ks. esim. Nikomakhoksen etiikka, suom. 1983) eettinen analyysi lähtee ajatuksesta, että ihmisten tehtävänä eli tarkoituksena on toteuttaa tiettyä päämäärää. Tällöin etiikan tehtäväksi nousee sen osoittaminen, mikä tuo päämäärä on. Aristoteleen mukaan ihmisen tarkoitus voidaan määritellä tutkimalla hänen olemustaan, ns. ihmisluontoa. Ihmisen korkein hyvä on Aristoteleen mukaan onnellisuus (eudaimonia). Se toteutuu vain ihmisille ominaisena teoreettisena, henkisenä toimintana. Vastaavasti luonteen harjaannuttaminen tuottaa Aristoteleen mukaan käytännöllisiä eli moraalisia hyveitä. Suomalaisen etiikan tutkijan Juhani Pietarisen (Pietarinen & Poutanen 2003, 164) mukaan Aristoteleen etiikassa ”ihmisen telos eli päämäärä on älyllisten ja moraalisten hyveiden harjaannuttamista”.

Aristoteellinen vs. galileinen selitysmalli

Aristoteles katsoi, että ihmisen toiminnan syy (selitys) on toiminnan päämäärässä. Näin Aristoteles

tuli luoneeksi ihmistieteiden perustan, johon monet toiminnan ja hyvän elämän tutkijat – aina Tuomas Akvinolaisesta Karl Marxiin ja nykypäiviin saakka – ovat voineet perustaa käsityksensä.

Aristoteleen toiminnan teorian pulmakohdaksi nousi se, että hän pyrki luomaan universaalin toiminnan teorian selittämällä ihmistoiminnan lisäksi myös luonnonilmiöt teleologisesti, päämäärähakuisuuden mukaan. Tämän näkemyksen kumosi sittemmin galileinen, luonnontieteellinen, kausaaliteoria, joka osoitti, ettei luonnonilmiöillä ole tarkoitusta, päämäärää. Niillä on vain kausaalinen syynsä. Näin arvot ja päämäärät hylättiin tieteessä ja myös etiikassa. Samalla koko aristoteellinen toiminnan teoria hylättiin pitkiksi ajoiksi.

Samalla tämän uuden paradigman mukainen selitysmalli saatettiin koskemaan myös ihmistä ja ihmisen toimintaa, jota alettiinkin kutsua käyttäytymiseksi. Syntyi behavioristinen koulukunta, jonka ”ääriuskovaiseksi” voidaan nähdä B. F. Skinner. Hänen mukaansa esim. ”autonominen ihminen kelpaa selitykseksi ainoastaan asioille, joita emme pysty selittämään muulla tavalla. Sellaisen ihmisen olemassaolo aiheutuu tietämättömyydestämme, ja hän luonnollisesti menettää asemansa, kun tulemme tietämään enemmän käyttäytymisestä – – Meidän ei tarvitse yrittää saada selville, mitä persoonallisuudet, mielentilat, tunteet, luonteenpiirteet, suunnitelmat, tarkoitukset tai muut autonomisen ihmisen etuoikeudet todella ovat, päästäksemme eteenpäin käyttäytymisen tieteellisissä analyyseissä” (ks. Riihinen 1996, 21–22).

Pulmaksi koko etiikan teorian kehittymisen kannalta nousi se, että uuden ajan ja valistuksen individualismi sekä empirismi (mm. David Hume, John Locke ym.) näkivät moraalin oikeutuksen lähteväksi ihmisen haluista (passioista), joiden ”orjaksi järki jäi” (Pietarinen & Poutanen 2003, 167)). Rationaaliseksi kutsuttu ihmiskuva, homo economicus, on yksi tämän ajattelun ilmentymä. Siinä järjen toiminta nähdään hyvin välineellisesti, oman edun, preferenssien ja valintojen kalkyloinniksi. Hedonismi ja utilitarismi niin ikään perustuvat pitkälti samaan ”ajan henkeen”. Jopa Immanuel Kantin pyrkimys löytää moraaliohjeet pelkän järjen avulla perustuu ns. tosiasioiden ja arvojen jyrkkään erottamiseen; Kantin velvollisuusetiikan mukaanhan kunnioitus itse moraalinormia kohtaan on moraalisen toiminnan lähde. – Näin ns. arvovapaan tieteen ja individualismin nimissä moraalifilosofiastakin al-

koi tulla analyttistä, lähinnä logiikkaa muistuttavaa kielifilosofiaa tai emotivismia, eettistä relativismia ja ylipäänsä ihmisestä itsestään aikaisempaa etäämpänä olevaa. Pragmatistinen koulukunta lienee, moniin muihin etiikan koulukuntiin verrattuna, konkreettisuudessaan tervejärkisimpiä etiikan teorioita.

MacIntyren moraalifilosofia

Alisdair MacIntyre (1981) nosti noin 20 vuotta sitten aristotelisen etiikan uuteen tietoisuuteen ja nousuun. Suomessa hänen teoksensa on saavuttanut suhteellisen vähän huomiota. Professori Juhani Pietarinen on tarkastellut tätä uusaristoteellista suuntausta uudessa teoksessaan. Perustan seuraavassa esitykseni pääosin Pietarisen laatimaan yhteenvetoon (Pietarinen & Poutanen 2003, 164–176) MacIntyren moraalifilosofian keskeisistä näkökohdista.

MacIntyren lähtökohtana ovat ihmisen olemuksellinen luonne, ”luonto”, ja olemuksellinen tarkoitus, tehtävä aristoteeliseen tapaan. MacIntyre väittää, että vasta kun löydetään uudelleen ajatus, että ”ihmisellä on olemus, joka määrittelee hänen todellisen päämääränsä”, ymmärretään sekä etiikan teoriaa että käytäntöä. MacIntyren mukaan aristoteeliseen moraalifilosofiaan ja -analyysiin sisältyy kolme osaa (Pietarinen & Poutanen 2003, 165):

1. Käsitys ihmisestä ”sellaisena kuin hän sattuu olemaan”, eli millainen on toimiva ihminen, ”koulumaton ihmismieli”.

2. Käsitys ihmisestä ”sellaisena kuin hän voisi olla, jos hän toteuttaisi olemuksellisen luonteensa”, eli miten ihminen toimii silloin, kun hän toteuttaa tarkoitustaan, päämääräänsä; millainen on tarkoituksensa löytänyt ihmismieli.

3. Etiikka tieteenä, joka osoittaa, miten edellisestä päästään jälkimmäiseen. Teoreettisen etiikan tulisi ohjata meitä etsimään ihmisen olemuksen mukaista päämäärää ja toteuttamaan sitä.

Jos hylätään kohta 2 eli se, että ihmisellä olisi olemuksensa perusteella erityinen päämäärä, tehtävä, menettää moraalifilosofia MacIntyren mukaan oleellisen osan tarkastelunsa kohteesta. Se ei enää pysty suorittamaan kolmattakaan osaansa eli varsinaista tehtäväänsä. Ja näin MacIntyre (1981, 52) väittää käyneen. Hän kirjoittaa seuraavasti (ks. Pietarinen & Poutanen 2003, 166):

”Koska etiikan koko merkitys niin teoreettisena

kuin käytännöllisenäkin tieteenalana on auttaa ihmistä siirtymään vallitsevasta tilastaan todelliseen päämääräänsä, ihmisen olemuksellisen luonnon eliminoiminen ja sen mukana päämäärä-käsitteen hylkääminen jättää meidät sellaisen moraalikäsitteistön varaan, joka muodostuu kahdesta jäljelle jäävästä perusosasta, joiden suhde jää hyvin epäselväksi. Yhtäältä on tietty moraalinen sisältö: joukko oikeuksia, jotka on irrotettu teologisesta yhteydestään. Toisaalta on tietty käsitys koulumattomasta ihmisluonnosta niin kuin se on. Koska moraalikäskyt alun perin kuuluivat järjestelmään, jossa niiden tarkoituksena oli korjata, parantaa ja kasvattaa (kehittää) tuota ihmisluontoa, ne eivät selvästikään enää ole sellaisia, että ne voitaisiin johtaa ihmisluontoa koskevista tosista lauseista tai perustella vetoamalla jollain muulla tavalla sen ominaisuuksiin.” – Näin siis MacIntyre melko ankarassa kritiikissään.

MacIntyren mukaan siis modernin aikakauden alussa hylättiin juuri kohta 2, ja moraalifilosoifeille jäivät vain kohdat 1 ja 3, joilla moraalisuus oli perusteltava. Muun muassa ns. Humeen paradoksi eli Humeen giljotiini on peräisin tästä ongelmasta: Sen mukaanhan tosiasioiden perusteella ei voi päätellä mitään arvoista, eli olemisesta ei voi päätellä pitämistä. Tieteessä onkin kuuluisa lause: ”Siitä, miten asiat ovat, ei voi johtaa sitä, miten niiden tulisi olla” (esim. Suomessa toimintansa aloittanut Tiede-lehti palkitsi tätä koskevan artikkelin aikoinaan).

Paitsi että terveen järjen ajattelulla tämä veisi pohjaa pois esim. koko sosiaalipolitiikalta (siinä-hän sosiaalinen tilanneanalyysi on interventioiden perustana), niin se MacIntyren mukaan johdatti siihen, että oli kadotettu ajatus ”ihmisluonnosta sellaisena kuin se voisi olla”, jos se toteuttaisi tarkoituksensa. Aristoteleen etiikassa ei ollut olemisen ja pitämisen välistä kuilua; jos näet tunnetaan ihmisen päämäärä, tehtävä, niin siitä voidaan päätellä, onko se hyvä vai ei, eli palveleeko se hänen olemuksensa toteuttamista. Näin tosiasia-väitteestä voidaan päätellä arvoväitteitä, koska niissä subjekti käsitetään funktionaalisesti: hän on jotakin varten, hänellä on olemuksellinen tarkoitus, päämäärä. Sen sijaan moderni etiikka hyväksyy Humeen giljotiinin, koska ajatus ihmisen päämäärästä ja olemuksesta on hylätty (Pietarinen & Poutanen 2003, 167–168).

Jos sanotaan, että teko on hyvä tai oikea, niin sanotaan samalla, että niin tekee ihminen, joka on edennyt ihmisluonnosta sellaisena kuin se on sel-

laiseen kuin se voi olla, kun hän toteuttaa tarkoitustaan, eli hän on edennyt kohdasta 1 kohtaan 2. Moraali on siis MacIntyren mukaan samalla tavalla tosi tai epätosi kuin ns. tosiasiaväitteet. Aristoteleen etiikan perusteeksi onkin: ”Teko A on hyvä jos ja vain jos se edistää ihmisen päämäärää, tarkoitusta eli tehtävää”. Päämäärän ajatus antaa moraalille perustan. Jos emme tiedä, mikä ihmisen tehtävä on, emme voi perustella moraalisaantöjä järkevällä tavalla.

Jos vertaa tätä vaikkapa H. Gossenin (1889) uuden ajan kansantaloustieteestä käyttämään käsitteeseen ”Genusslehre” (nautinto-oppi), voi ymmärtää eron aristoteelisen ja uuden ajan hedonistisesti tulkitun toiminnan välillä. Ja jos esim. Hume tai Thomas Hobbesin filosofian tavoin nähdään, että ihmisellä on (vain) halu eli passioita, voidaan esittää moraaliohje, että halujen tyydytys pitää maksimoida ja siihen tarvitaan rationaalista, voittoansa ja hyötyänsä maksimoivaa ”homo economicusta”. Mutta voi kysyä Pietarisen tavoin (Pietarinen & Poutanen 2003, 169), miksi pitäisi maksimoida halut, voitot, hyödyt. Mihin se perustuu? Voi myös kysyä kriittisesti: Tämäkö on elämän tarkoitus ja meidän ihmiskuvamme? Tästä ja sen äärimuodosta on mm. Stanford Lyman (1978; ks. myös Riihinen 1996, 25–28) laatinut kiintoisan analyysin käyttäen esimerkkinä katolisen kirkon seitsemän kuolemansynnin ”teoriaa”. Menemättä syvemmälle kyseiseen analyysiin voi yhtyä Lymanin ajatukseen, että nämä seitsemän kuolemansyntiä johtavat vieraantumiseen. Ne kuvaavat vieraantumista ihmisluonnosta. Niille yhteinen piirre on itsekkyyks, egoismi. Ne ovat destruktiivisia haluja, joiden vastapainona ovat ns. konstruktiviset – sanoisinpa aristoteeliset – elämänhyveet.

Mikä sitten on ihmisen tarkoitus?

Aristoteleen mukaan ihmisen päämäärä, tarkoitus, liittyy tehtävien täyttämiseen yhteisössä mahdollisimman hyvin. Ja etiikan on tutkittava, millaiset tehtävät ihmiselle kuuluvat. Mistä hyvä elämä sitten muodostuu? Millaisia hyveitä, taitoja ja kykyjä meidän tulee edistää? MacIntyren mukaan ihmisenä oleminen on tehtävien täyttämistä rooleissa: perheenjäsenenä, mm. vanhempina ja puolisoina, kansalaisina, ja ehkäpä nykykielellä myös ammattilaisina, esim. hyvinvointipalvelutyöntekijöinä, suunnittelijoina, päättäjinä jne.

Jos ihminen irrotetaan sosiaalisista rooleistaan, hän lakkaa olemasta funktionaalinen käsite (Pietarinen & Poutanen 2003, 172). Ihmisen tehtävän yhteisöllinen luonne käy ilmi, kun Aristoteles puhuu hyveistä. Ihmisen päämääränä on hyvä elämä, onnellisuus (eudaimonia), ja hyve on sellainen ominaisuus tai aktiviteetti, joka edistää kyseisen päämäärän saavuttamista. Onnellisuus voi näin ollen muodostua myös hyveiden toteuttamisesta. Jokainen tuntee sielussaan, että tuskinpa hän saa parempaa kiitosta kuin kiitoksen itseltään siitä, että hän on voinut noudattaa moraalitajuntansa ja oikeudentuntonsa ääntä.

Hyveiden harjoittaminen onkin Aristoteleen mukaan ”täydellistä ihmiselämää”. Esim. ystävyys on hyvin tärkeä hyve silloin, kun se perustuu yhteiseen käsitykseen ihmisen hyvästä ja sen edistämisestä. Hyveet ovat siis kaikille yhteisiä, universaaleja, koska ne perustuvat ihmisen olemukseen. Erillistä individualistista yksilön hyvää ei ole. Hyveelliset ihmiset muodostavat hyveellisen yhteisön. Kun siis ihminen on aidosti omaksunut jonkin hyveen, se tulee ilmi eri yhteyksissä (ystävällisyys, itsehillintä, kohtuullisuus, oikeudentunto, vastuullisuus jne.). Ihmiselle muodostuu yhtenäisen minuuks, nykykielellä identiteetti, joka kytkee ihmisen elämänvaiheet toisiinsa yhtenäiseksi inhimilliseksi kertomukseksi. – Jotta siis ymmärtäisimme jonkin teon, meidän tulee liittää se sosiaaliseen asetelmaan, kontekstiin. Esimerkiksi hyvä hyvinvointivaltion työntekijä on funktionaalinen käsite. Hänen on jatkuvasti kysyttävä, mikä on se hyvä, jota on toteutettava ja johon on pyrittävä.

Moraalifilosofia ja sosiaalipolitiikka

Sosiaalipolitiikan teoriassa on pitkään keskusteltu, millä perusteella hyvä eli ihmisen hyvinvointi tulisi määrittää. Mitkä ovat sen perusteet ja määräytymistavat? Sosiaalipolitiikan hyvinvointikäsityksen perustana ovat yhtäältä resurssiteoria, toisaalta tarveteoria ja nykymuodossa myös ns. osallistumisteoria. Ensinnäkin resurssiteorian ajatuksena on, että ihmisen hyvinvointi muodostuu siitä, kun hänellä on käytettävissään erilaisia resursseja (terveyttä, rahaa, työtä, tietoa, poliittista osallistumista jne.). Vaikka teoria kaikessa praktisuudessaan onkin perusteltavissa, on se etäimpänä aristoteelisesta käsityksestä, koska hyvän elämän sisältönä eivät ole resurssit. Ne ovat vain välineitä.

Toiseksi, seuraavan tason teoria, nykyisin niin suosittu osallisuus- ja osallistumisteoria vastaa jo paljon paremmin aristoteelista analyysiä. Onhan osallistumisteorian ajatuksena se, että hyvinvointi muodostuu osallisuudesta yhteisön tehtäviin ja järjestelmiin. Näistä työ ja toiminta yhteisöissä ja yhteiskunnassa on keskeisin. Niinpä tämä näkökulma vastaa ajatusta funktionaalisesta, toimintatieteellisestä näkökulmasta aristoteelisessa analyysissä. Ja mikäli ihmisen hyveenä nähdään juuri tehtävän toteuttaminen, se liittyy läheisesti osallistumisen ja tekemisen tasoon yhteiskunnassa.

En voi olla tässä yhteydessä viittaamatta esim. Marxin (1844) analyysiin. Hän näki samoin kuin Aristoteles, että ihmisellä on tosiasiallinen, olemassa oleva olemus (kohta 1) ja potentiaalinen, tosi olemus, jota hän kutsui lajiolemukseksi (kohta 2) ja joka toteutuu vasta sosiaalisessa elämässä, yhteiskunnassa. Marxin mukaan työ toteuttaa ihmisen tosi olemuksen, hänen lajiolemuksensa. Niinpä se, että ihminen joutuu tekemään osittettua palkkatyötä, myymään työnsä ja luopumaan työnsä tuloksista ”kapitalistin hyväksi”, johtaa Marxin mukaan ihmisen vieraantumiseen. Hän ei saavuta tosi olemustaan ja lopuksi ryhtyy – osallistuen proletariaatin joukkoliikkeeseen – vihan vallassa ja vieraantuneena vallankumoukseen tavoitteena sellainen yhteisöllisyys, jossa ihmisen tosi olemus, lajiolemus, voi toteutua. Näin siis Marxilla vasta vapautettu työ ja osallistuminen työllä yhteiskunnalliseen elämään merkitsevät ihmisen tosi olemuksen, lajiolemuksen, toteutumista. Se on jopa eräänlaista ihmisen ”itsesovitusta ja -ylösnousemusta”. Tältä kannalta katsoen työttömyys on todella suuri vääryys ihmisestä kohtaan. Häneltä on – Marxin analyysin mukaan – viety jopa mahdollisuus vaikkapa vain vieraantuneenakin toteuttaa edes jossain määrin itseään.

Myös kristinuskossa on vastaavan tapainen käsitys. Sen mukaan, kun alkuperäinen, aito ja puhdas ihminen on vieraantunut syntiänsä olemuksen vuoksi tärkeimmästä yhteydestään, Jumalastaan, ja kun hän on saanut uuden liiton myötä tulleen sovituksen kautta uuden yhteyden Jumalaansa, hän voi näin tulla pelastetuksi ja olla jälleen yhteydessä Jumalaansa; tämä yhteys toteuttaa hänen todellista elämäänsä. – Näin siis kysymys ihmisen tosi olemuksesta on syvästi ihmiskunnan sielussa. Vain tulkinta siitä vaihtelee.

Ja niinpä kolmanneksi väitänkin, että vasta se syvimmän tason hyvän teoria, hyvinvointiteoria, joka ilmenee tarveteoriana ja tarpeiden tyydytys-

teoriana (Alderfer 1972), vastaa pitkälti Aristoteleen etiikan alkuasetelmaa. Tämän mukaan ihmisen olemus, luonto, voi toteutua vasta – olemassaolon ja yhteisyyden tarpeiden tultua riittävästi tyydytetyiksi – ns. kasvutarpeiden tyydyttymisenä, jatkuvana inhimillisenä kasvuna (ERG-teoria). Näin ollen ihmisen hyvä olemassaolo voitaneen johtaa ihmisen olemuksesta, ”luonnosta”, jota tarpeet ja niiden tyydyttäminen kuvastavat. Ja nyt ei ole kyse kyltymättömästä halusta, esim. yhä enemmän omistamisen tai yhä suuremman vallan halusta, jotka ovat pikemminkin vieraantuneisuuden kuin olemuksellisuuden mukaisia.

Näin ollen ihmisellä on tämän analyysin mukaan erityinen luonto, olemus, josta ihmisen tarkoitus voidaan johtaa. Sen mukaan ihmisen syvin päämäärä on kasvaa sellaiseksi ihmiseksi, joksi hän voi kasvaa (aristoteelisen analyysin kohta 2). Tämän hetken ihmiskunta toteuttaa tuota tavoitetta vielä kovin vajavaisesti. Tästä seuraa, että niin (sosiaali)etiikan ja (sosiaali)politiikan kuin myös (sosiaali)pedagogiikan tehtävinä todella olisi ohjata meitä pääsemään kohdasta 1 kohtaan 2 eli tulemaan sellaisiksi ihmisiksi, joiksi voimme kasvupotentiaalimme perusteella tulla. Se merkitsee ponnostamista henkiseen kasvuun ja itsensä, olemuksensa todellistamiseen, mikä sitten voi parhaassa tapauksessa ilmetä rakentavana työnä tai harrastuksena – joka tapauksessa itsensä (”luontonsa”) toteuttamisena.

Kaikki edellä mainittu asettaa rajoja – ainakin moraalisia – sellaiselle valtiolle ja yhteiskunnalle, jossa vallitsevat haluteoreettinen omistuksen maksimointi ja ihannointi, jopa toisten elämän tarkoituksen toteutumisen kustannuksella. Hyvinvointivaltion palveluilla voidaan tarpeentyydytyksen toteutumista tukea. Siihenhän koko sosiaaliturva ja hyvinvointipalvelujärjestelmä tähtäävät. Niiden avulla pyritään turvaamaan ihmisen perusolemuksen toteutuminen ja säilyminen, mutta yleensä lähinnä vain olemassaolon ja osin yhteisyyden tarpeiden osalta.

Esimerkiksi sosiaalityössä mm. lastensuojelu- ja nuorisotyö tukee edellytyksiä saada kasvaa turvalisessä ja terveellisessä ilmapiirissä, mikä on sosiaalisesti ja moraalisesti erityisen tärkeää. Silti toki myös vanhempia (tilanteessa 1 ajatellen) tulisi erityisesti tukea omassa ihmiskasvussaan, jotta hekin voisivat toteuttaa tehtävänsä vanhemman roolissa. Tältä osin hyvinvointivaltion palvelujärjestelmä on vielä kovin vajavainen.

Hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän ja yh-

teiskuntapolitiikan olennaisia tehtäviä onkin sosiaali- ja terveyspolitiikan lisäksi erityisesti perhepolitiikan sekä kasvatusta ja koulutuspolitiikan hyvä toteuttaminen niin, ettei tarkoituksena ole pelkästään kilpailu vaan itsensä todellistaminen. Ketjut ”syntymä–kasvu–aikuistuminen–identiteetti” ja ”koulutus–ammatti–työ–toimeentulo” ovat ihmisen ja yhteiskunnan tärkeimpiä ketjuja tuettaviksi hyvinvointipalvelujen avulla.

Ja ehkäpä – ajateltaessa ihmisen autonomisuutta, vaan ei individualistista itsekkyyttä – hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän yhdeksi ydinkysymykseksi nousee, myös moraaliselta kannalta, se, miten tuetaan kansalaisten työ- ja toimintakykyä sekä psykososiaalista kyvykkyyttä toimia omissa tehtävissään ja näin saavuttaa päämäärän-

sä, hyvän elämän tavoitteen. Rahan jakaminenkin on välttämätön riski- ja kriisitilanteissa, mutta suurin haaste palvelujärjestelmälle on se, miten kansalaiset voivat kasvaa inhimillisiin mittoihinsa, saavuttaa tosi olemuksensa toteutumisen. Miten nämä palvelut tukevat inhimillisen kasvun päämäärää, ihmisen olemuksen toteutumista ja tulevista täyteen mittaansa, eli ihmisen kasvamista omaksi itseksensä, sellaiseksi ihmiseksi, joksi hänellä on potentiaalia tulla? Tässä on meidän tulevaisuuden haasteemme: yhtäältä ihmisen näkeminen olemuksellisesti vielä vajavaisena olentona ja toisaalta niiden potentiaalien näkeminen, joihin on varaa, ja kolmanneksi niiden uusien palvelumuotojen löytäminen, jotka tukevat tällaista aitoa moraalisesti perusteltua kehitystä.

KIRJALLISUUS

- ALDERFER, CLAYTON: Existence, relatedness and growth. Human needs in organisational settings. New York: Free Press, 1972
- ARISTOTELES: Nikomakhoksen etiikka (I–III, 5, V–VII, X, 6–9). Kääntänyt ja selityksin varustanut Simo Knuuttila. Juva: Gaudeamus, 1983
- GOSSEN, H. H.: Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln. Berlin 1889
- KROHN, SVEN: Arvoetiikan perusteita. Tiedepolitiikka 23 (1998): 2, 13–16
- LYMAN, STANFORD M.: The seven deadly sins. Society and evil. New York: St. Martin's Press, 1978

- MACINTYRE, ALISDAIR: After Virtue. A Study in Moral Theory. London: Duckworth, 1981
- MARX, KARL: Taloudelliset-filosofiset käsikirjoitukset 1844. Moskova: Edistys, 1844
- NIEMELÄ, PAULI & HÄMÄLÄINEN, JUHA: Sosiaalialan etiikka. Juva: WSOY, 1993
- PIETARINEN, JUHANI & POUTANEN, SEPPO: Etiikan teorioita. 3. painos. Tampere: Gaudeamus, 2003
- RIIHINEN, OLAVI: Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. S. 16–34. Teoksessa: Raitasalo, Raimo (toim.): Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1996.